

A könyvnyomtatás második forradalma?

Tíz év telt el azóta, hogy a világ könyvtermését népszerűsítő híres londoni hetilap, a *TLS* (THE TIMES LITERARY SUPPLEMENT) a könyvtermelés időszerű kérdéseivel foglalkozó számát megjelentette; most, egy évtized múltán, az új különszám (3744 — 1973. december 7.) valamennyi szerzője azt állítja, hogy az eltelt időszakban a leírt szó sokszorosításának módja többet változott, mint valaha is Gutenberg óta. Ez a „forradalom“ nem annyira nyilvánvaló — írja Nicolas Barker (*A nyomtatás második forradalma*) —, felfogásbeli és izlésbeli változásról van szó, amely a termelők és fogyasztók még Gutenberg korában kialakult szokásait változtatja meg. Maguk a változások elég kicsik, csak a gyakorlott szem veszi őket észre, a lényeges azonban a magatartásnak a változása. Végső soron pedig, mint e különszám nyolc tanulmánya bizonyítja, a már felismerhető új sem oly kevés, a jövő távlatában meg eppenséggel figyelnünk kell rá.

Barker legfőbb okként a nyomtatás költségeinek állandó emelkedését nevezi meg, de a második világháború óta és különösen az elmúlt tíz évben rohamos technológiai fejlődés is jelentősen hozzájárul a könyvnyomtatásban érvényesülő szokások és módszerek módosulásához. (Bár e fejlődés kisebb, mint hívei óhajtanák.) Négy fő területe van a könyvnyomtatás technológiai változásának: a paperback-(puhafedelű, fűzött könyv)gyártás, az ofszet lito nyomás, a fényszedés és a komputerek széles körű alkalmazása a könyv létrehozásában. A paperback előállítását mostanáig jórészt megegyezett a kötött könyv előállításának technológiájával, ma azonban már külön iparág. Az ofszet eljárás viszonylag lassabban fejlődött, az ofszet nyomáshoz szükséges gépek ugyanis bonyolultak és jóval drágábbak, mint a hagyományos nyomdagépek. A gépi szedés helyettesítése a szöveg lefényképezésével, a filmkészítéssel egyre inkább feltételezi — az elektronikus vezérlés révén — a computerizált vagy félig-computerizált eljárásokat.

Am nem csupán a technológia megváltozásáról van szó, hiszen a további fejlődést jelentősen lassítják az olvasói beidegződések, a „középkori szabályok“. Miközben az információ-igény egyre nő, az olvasó ragaszkodik régi szokásaihoz, elvárásaihoz — s ezen nem egy jövőbe-néző, merészebb kiadói-nyomdai vállalkozás bukott el. (Egyébként több cikkíró is hangsúlyozza, hogy vissza fogunk térni a kiadó és a nyomda hajdani egységéhez; érdekeik annyira összefonódnak, hogy a nyomdász és a könyvkiadó nem lehet két külön személy.) A helyzet alakulásában jelentős szerepe van a mind nagyobb teret kapó underground (itt: nem hivatalos, nem hivatásos) könyvkiadásnak, illetve könyvnyomtatásnak. Jellemző, hogy maga az a könyv, amelyre Barker mint alap-műre hivatkozik (Clifford Burke: *Printing It*. Ballantine Books. New York, 1972), az underground kiadók számára készült útmutató, ez tárgyalja a legalaposabban napjaink kiadói, illetve nyomdai problémáit.

Nicolas Barker, miután kellőképpen megijesztette a hagyományos könyv barátait, siet megnyugtanni: „A változás lassabban fog bekövetkezni, mint bárki gondolná.“ Szerinte a jövő kulcsa a rugalmasság. Mindenesetre a könyv árából jelenleg túl sokat fordítanak az előállításra. A könyvkészítő és a szerző közötti elosztás ugyancsak változni fog, mint ahogy a professzionista és az amatőr könyv-(folyóirat- stb.)nyomtatás aránya sem marad a régi. Ahogy a szerző és az olvasó kapcsolata is kevésbé merev lesz, úgy kell megváltoznia a munkamegosztásnak a könyv kinyomtatásában is.

Bonyolult, sokágú kérdéskomplexumról van szó, s ezt a *TLS* különszáma a rész-problémáknak szentelt cikkekben is jelzi. Így külön foglalkozik a lap az új betűtípusokkal, a munkaszervezéssel, az illusztrálással (az illusztráció egyre inkább kiszorul a könyvpiarból — a paperback nem bírja el ezt a „luxust“), a könyvek fedőlapjával, általában a „csomagolással“, a jövő könyvének formáival, az amerikai könyvtervezéssel és könyvgyártással. Az a már-már ijesztő kép, amelyet egyetlen *TLS*-szám átlapozása nyújt (a gáttalanul áradó információhalmazra gondolunk — minden szakterületen, nem is szólva a szépirodalomról), technikai, „komputer-távlatokat“ kap a könyvnyomtatással foglalkozó különszámában.

K. L.

VITÁK A MAI MARXISTA FILOZÓFIÁBAN

(Revista de filozofie, 1974. 1.)

Louis Althusser *Válasz J. Lewisnak* című írását kommentálva, Radu Florian hangsúlyozza, hogy a hatvanas években új szakasz kezdődött a marxizmus fejlődésében, amely indítéka szerint mindenekelőtt reakció volt a dogmatizmusra. A marxista gondolkodás fellendülésére jellemző volt, hogy egyrészt képviselői „újravoltak“ Marx és Engels műveit, visszatértek a klasszikus forrásokhoz, másrészt pedig nyitott szellemmel fordultak a kortárs áramlatok felé. Míg az első törekvés a kritikai önvizsgálatot ösztönözte, a második a jelenkor gyakorlatának sokoldalú megismerését tette lehetővé. Olyan problémák elemzése került így napirendre, amelyeket a dogmatizmus elhanyagolt, vagy válasz nélkül hagyott. Kibontakozott a dialógus a nem marxista felfogásokkal.

Louis Althusser azok közé a marxista gondolkodók közé tartozik, akik hozzájárultak a felmerült kérdések megoldásához, írásai ugyanakkor sok ellenvéleményt váltottak ki. J. Lewis angol marxista 1972 elején bírálatot is közölt felfogásáról a *Marxism Today* című lapban. Althusser válaszában megértéséhez — éppen ezért — szükséges néhány korábbi nézetének felelevenítése.

A francia filozófus joggal megkülönböztetett fontosságot tulajdonít az emberi történelem meghatározottságának. Ezzel kapcsolatban határozottan visszautasítja „az emberi történelem alanyá“nak eszméjét, ám ez az elzárkózás tulajdonképpen csak a történelmi alany idealista értelmezésének szolgálhat. Althusser tételei a történelmi determinizmusról az egzisztencializmus, illetve az empirizmus hatásának ellensúlyozására fogalmazódtak meg, ez persze önmagában még nem biztosítja érvényüket. A *Revista*

de filozofie szerzője vitába is száll velük. A történelem alanyának kérdése — véleménye szerint — megköveteli a társadalmi meghatározottságok sajátosságainak elemzését. A társadalom ugyanis összetett valóság, amely a természet erőinek „megszelidítésével“, a természet humanizálásával jön létre. E folyamat során önálló valóságként konstituálódik. Ily módon — Florian szerint — a társadalom alanyként nyilvánul meg mind a természettel, mind önmagával szemben. A társadalmat globális rendszerként, saját történelmének alanyaként kell felfognunk. Megjegyzendő azonban, hogy a társadalom nem csupán saját tevékenységének alanya, hanem determinizmusának tárgya is. Ez az „alanyiség“ pedig szabadságát, e szabadság kitágítását szavatolja. Ami a társadalom mozgását illeti, Radu Florian aláhúzza, hogy a történelem nem ismer célokat, a társadalom fejlődésének viszont iránya van, s ezt működésének belső dialektikája alakítja ki.

Ismeretes, hogy Althusser fogalmazta meg a marxizmusról mint elméleti anti-humanizmusról szóló tételt. A humanizmus számára csak mint ideológia, mint hamis tudat jöhet számításba. Florian nem osztja Althusser — egyébként sokat vitatott-támadott — nézeteit, s hangsúlyozza, hogy a marxizmus fordulatot jelentett a humanizmus történetében is. Ez a fordulat pedig abban rejlett, hogy kidolgozta az önmaga dialektikáját irányító, a tőkés rend ellentmondásait és elidegenedéseit meghaladó *teljesen humanizált társadalom* eszméjét. A marxista elméleti humanizmus sajátos problematikája tehát azonos a szocialista társadalom humanizálásával, ez utóbbi viszont nem következik automatikusan az új társadalmi viszonyok létrehozásából. A marxista humanizmus — írja a *Revista de filozofie* szerzője — nem különálló része a marxizmusnak, hanem a marxista filozófiából és a tu-